

Марущак О.А.

Чернігівський державний технологічний університет

**ЩОДО МОРАЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ЗА СТАТУТОМ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 1864 Р.**

В умовах сучасного розвитку українського законодавства, проблема моральних основ кримінального судочинства набуває особливого значення, так як утвердження демократичного правопорядку багато в чому залежить від того, наскільки його основи відповідають нормам моралі. Інакше кажучи, наскільки правові норми, на яких він базується, справедливі, відповідають загальнолюдським цінностям і забезпечують захист основних моральних цінностей особи від неправомірного заподіяння їй шкоди. Це в першу чергу відноситься до кримінального процесу - тієї сфери державної діяльності, де можливим є втручання в особисте життя людини усупереч її волі і бажанню, де пред'явлення обвинувачення, винесення вироку, завдає сильного удару по її репутації, доброму імені, честі і гідності, де проведення будь-якої процесуальної дії практично завжди пов'язано з душевними стражданнями.

Невипадково ще в часи кримінально-процесуальної реформи 1864 р. пильна увага приділялася в першу чергу питанням гуманізації розслідування і розгляду кримінальних справ у суді. Говорячи про значення моральних основ у кримінальному судочинстві, А.Ф. Коні відзначав, що саме їм належить провідна роль „серед умов і обстановки кримінального судочинства”. Він ставив їх в один ряд з такими досягненнями людства, як гласність, усність, безпосередність і вільна оцінка доказів при провадженні у кримінальній справі [1].

Статут кримінального судочинства 1864 р.[2], що став визначною віскою в історії вітчизняного кримінального процесу, містив чимало норм, що підтверджують прагнення законодавця зробити „людяним”

кримінальне судочинство, захищаючи, насамперед, приватне життя людини, її честь та гідність від необгрунтованого заподіяння шкоди.

У статтях 94 та 705 Статут закріплював правило, відповідно до якого „муж или жена обвиняемого лица, родственники по прямой линии, восходящей и нисходящей, а также родные его братья или сестры могут устранить себя от свидетельства, если же не поделают воспользоваться сим правом, то допрашиваются без присяги”. Це положення, що іменується нині імунітетом свідка, - класичний приклад узгодженості норм моралі і права, тому що викривні показання суперечать неписаним моральним нормам взаємовідносин між близькими людьми. Інше законодавче правило, що містилося у ст. 405 Статуту, забороняло домагатися „сознания обвиняемого ни обещаниями, ни ухищрениями, ни угрозами или тому подобными мерами вымогательства”, тобто засобами, що принижують гідність людини.

З метою охорони сімейної таємниці і таємниці особистого життя, захисту доброго імені людини Статут, закріплюючи виключення з принципу гласності кримінального судочинства, передбачав судовий розгляд за зачиненими дверима: „1) о проступках против прав семейственных; 2) об оскорблении женской чести, непотребстве и других бесстыдных или соединенных с соблазном действиях, и 3) о проступках, преследуемых не иначе, как го жалобе частных лиц, когда обе стороны просят о негласном разбирательстве дела ” (ст. 89).

Проведення огляду й освідування жінок за Статутом допускалися тільки в присутності понятих жіночої статі. Причому жінки обов'язково повинні були бути заміжніми. (ст. 322).

Намагаючись побудувати етично витриманий кримінальний процес, Статут приділяв велике значення не тільки його моральному змісту, але й формі. Наприклад, ст. 611: „Председатель суда не допускает ни оскорбительных для чьей бы то ни было личности отзывов, ни нарушения должного уважения к религии, закону и установленным властям”. Дійсним гуманізмом наповнена і норма про проведення слідчих

дій, зокрема огляду, освідчування, обшуку і виїмки, тільки в денний час, крім виключних випадків (ст. 111).

Важливе місце займають у Статуті норми, присвячені відшкодуванню шкоди, заподіяної безвинно притягнутим до кримінальної відповідальності і засудженим: „восстановление чести и прав невинно осужденного, -закріплює ст. 26, - допускается во всякое время, несмотря ни на протечение давности, ни на смерть осужденного”. І далі: „оправданный решением судебного места имеет право на вознаграждение за вред и убытки, от неправильного обвинения последовавшие” (ст. 32), „оправданному подсудимому дозволяється просить вознаграждения за вред и убытки, причиненные ему неосновательным привлечением его к суду” (ст. 780); „оправданный подсудимый не лишается права искать вознаграждения и с должностных лиц, в том числе и судебного следователя и прокурора, если может доказать, что они действовали пристрастно, притеснительно, без законного повода или основания, или же вообще недобросовестно” (ст. 783).

Прошло майже 150 років з моменту введення цих гуманних, наповнених глибоким моральним змістом норм. Але і сьогодні вони не втратили своєї актуальності. Закладені сучасниками кримінально-процесуальної реформи 1864 р., у тому числі А.Ф. Коні, теоретичні основи наукової школи моральних основ кримінального процесу знайшли своє продовження в працях їхніх численних послідовників. Вивчення й узагальнення історичного досвіду вітчизняного законодавства, а також теоретичної спадщини дозволяє нам сьогодні розставити необхідні акценти і намітити відповідні орієнтири в питаннях, пов'язаних з удосконаленням кримінально-процесуального законодавства України. Посилення вимог моралі і права повинно допомогти рішуче покінчити з проявами упередженості, тенденційного підходу до проведення дізнання, досудового слідства і судового розгляду, тяганини, черствості, байдужості до долі людей.

Література:

1. Кони А.Ф. Нравственные начала в уголовном процессе // Собр. соч. в 8-ми т., т. 4., М.: „Юрид. лит-ра”, 1967. – С.19.;
2. Российское законодательство X-XX веков в 9т. / Под. ред. О.И. Чистякова. Т.8., М.: „Юрид. лит-ра”, 1984. – С.120-251.

Рекун Р.С.

Науковий керівник: к.і.н., доцент **Козинець О.Г.**

Чернігівський державний технологічний університет

ТІЛЕСНІ ПОКАРАННЯ В ІСТОРІЇ РУСЬКОГО ПРАВА

Найрозвинутішою галуззю давньоруського права, як і будь-якого іншого феодального права загалом, було кримінальне право.

Предметом нашого дослідження є інститут покарання у цілому, і тілесних покарань зокрема в історії руського права.

Загалом відомі такі види тілесних покарань:

- 1) членушкодження – відрубання (відрізання, відсічення) чи ушкодження певного органа або частини тіла;
- 2) болючі тілесні ушкодження, що спричиняли фізичні страждання засудженому – удари, порізи, шмагання різноманітними знаряддями (батогами, канчуками, різками, шпіцрутенами), застосування вогню, розпеченого заліза, кислоти, киплячої олії, окропу тощо;
- 3) мордування, які викликали більше моральні страждання, ніж фізичні відчуття – сорому, ганьби (наприклад, приковування до стовпа).

У дослідників немає єдиної думки, коли на Русі почали застосовуватися тілесні покарання. Наприклад, М.Ф. Владимирський-